

3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.– К.: ВЦ „Академія”, 1997.– 752 с.
4. Лятуринська О. Зібрані твори.– Торонто: Вид-во Організації українок Канади, 1986.– 813 с.
5. Маланюк Є. Поезії.– Л.: УПІ ім. І. Федорова; Фенікс ЛТД, 1992.– 686 с.
6. Неврлий М. Празька поетична школа // Муза любові й боротьби: Укр. поезія празької школи / Упоряд., ст. й прим. М. Неврлого.– К.: Укр. письм., 1995.– С. 3–18.
7. Рубчак Б. Серце надвоє роздрте // Ливицька-Холодна Н. Поезії старі й нові.– Нью-Йорк: Вид. Союзу українок Америки, 1986.– С. 7–57.
8. Салига Т. Ю. Високе світло: Літ.-крит. студії.– Л.: Каменярь; Мюнхен: УВУ, 1994.– 270 с.
9. Самчук У. Плянета ДіПі: Нотатки й листи.– Вінніпег: Волинь, 1979.– 354 с.
10. Шевельов Ю. Над купкою попелу, що була Оксаною Лятуринською // Лятуринська О. Зібрані твори.– Торонто: Вид-во Організації українок Канади, 1983.– С. 9–67.
11. Шерех Ю. МУР і я в МУРі. Сторінки зі спогадів. Матеріали до історії української еміграційної літератури // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія: У 3 т.– Т. 2.– Х.: Фоліо, 1998.– С. 296–323.

УДК: 821.161.2.08

Олена Михалевич

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОЛЕКСИКА ІВАНА ФРАНКА

Проаналізовано статті Івана Франка, зокрема соціально-економічну термінолексику, якою послуговується автор. Зроблено класифікацію зафіксованих термінів за лексико-тематичними групами.

Ключові слова: Іван Франко, термін, термінолексика, терміносистема.

Mykhalevych O. Socio-economic Terms of Ivan Franko. The articles written by Ivan Franko were analysed, namely the socio-economic terms he used. The fixed terms were classified according to lexico-thematic groups.

Key words: Ivan Franco, term, terms, system of terms.

Під терміносистемою розуміємо не просто перелік термінологічних номінацій, що обслуговують науку, а сукупність термінів, у межах якої окремі одиниці виражають певну систему понять, пов'язану з науковим світоглядом. Сформована терміносистема для кожної науки є завершальним етапом її становлення. Неузгодженість у

користуванні термінами завжди свідчить про незавершеність формування наукового напрямку. Впорядкована й унормована терміносистема, навпаки, сприяє розвиткові науки.

Основними напрямками термінологічної роботи в Україні є узгодженість національної та міжнародної термінолексики, вироблення методологічних засад уніфікації терміносистем, їхнє збагачення за рахунок власних мовних одиниць і необхідних на цей час лексичних запозичень (теоретичний аспект), участь українських термінологів у роботі міжнародних організацій із питань стандартизації (прагматичний аспект), укладання різних типів термінологічних словників фахівцями відповідних галузей науки і техніки у співпраці з філологами (прикладний аспект).

Соціально-економічні номінації раніше вивчалися у складі суспільно-політичної лексики. У лінгвістичних дослідженнях соціально-економічні лексеми здебільшого подавалися як приклади, зрідка об'єктом аналізу ставали лексико-тематичні групи. Зокрема, найчастіше в полі зору дослідників була лексико-тематична група на позначення соціальної диференціації українського суспільства.

Часткове висвітлення соціально-економічні назви знайшли у працях А. А. Москаленка, Л. М. Полюги, В. А. Передрієнка, М. А. Жовтобрюха, А. А. Бурячка, Т. І. Панько, Т. М. Дячук.

Актуальність дослідження функціонування соціально-економічної терміносистеми української мови полягає в тому, що аналіз процесу її становлення допоможе виявити основні закономірності організації і розвитку в різні історичні періоди, на основі чого можливе прогнозування тенденцій майбутнього термінотворення, упорядкування сучасних економічних лексем із метою підвищення її функціональної активності. Упорядкування соціально-економічної терміносистеми має особливо велике значення насамперед з огляду на значну увагу до соціальних проблем у сучасному українському суспільстві.

Метою роботи є функціональний аналіз соціально-економічної термінолексики статей І. Франка. Завдання дослідження: проаналізувати склад досліджуваних термінів за походженням; провести тематичну класифікацію соціально-економічних термінів; охарактеризувати функціональні особливості системної організації соціально-

економічної термінології як лексичної підсистеми української літературної мови.

Система економічних понять пройшла довгий шлях розвитку. Незважаючи на це, процес виникнення понять у ній завжди відзначався деякою стихійністю. Такий перебіг подій був зумовлений рядом як мовних (розвиток мови, міжмовні процеси, зникнення старих та поява нових понять), так і позамовних чинників (розвиток економіки, вплив терміносистеми тієї країни, з якою співпрацювала Україна на певному етапі свого розвитку).

Початок ХХ ст. в Україні характеризується активним входженням в українську економічну термінологію одиниць з німецької мови. Оскільки тогочасні джерела, як відзначає Т. І. Панько, свідчать „про відставання української економічної термінології від вимог економічного життя України” [4, 25], відбувається процес запозичення іншомовних лексем. Першість німецької мови пояснюємо постійними перекладами українською мовою праць провідних німецьких економістів того часу В. Навроцьким, С. Подолинським й особливо І. Франком та Лесею Українкою. Зокрема, у працях І. Франка засвідчуємо ряд скалькованих термінів, таких, як *безробіття* (*die Arbeitslos*) [7, 83], *надвартість* (*der Mehrwert*) [7, 227].

На становлення української соціально-економічної терміносистеми також впливала прогресивна російська наука. Досить часто І. Франко, наприклад, використовує терміни *предприємець* [7, 226] (від рос. *предприниматель*), *средства* [7, 261] та ін.

Усі соціально-економічні терміни, якими послуговується І. Франко, можна поділити на дві лексико-тематичні групи, котрі поділяємо на ряд підгруп.

1. Назви суб'єктів

1.1. Назви осіб, які диференціюються за соціальними ознаками: *власник* [7, 226], *власник – акціонер* [7, 214], *земельний власник* [7, 229], *селяни* [7, 261], *капіталісти* [7, 237], *пролетаріат* [7, 233], *робітничий клас* [7, 238], *клас вільних робітників* [7, 234], *фабрикант* [7, 238], *невільники* [7, 232], *підневільні робітники* [7, 232].

1.2. Назви осіб за професіями та родом занять: *торговець* [7, 237], *купець* [7, 237], *ремісник* [7, 232], *агент* [7, 261], *перепродувач* [7, 238], *підприємець* [7, 238], *касієр* [7, 220], *майстер* [7, 226], *підмайстер* [7, 231], *дрібний майстер* [7, 231].

2. Назви об'єктів

2.1. Назви на позначення понять, пов'язаних зі сферою фінансових та грошових відносин: зарплата [7, 238], облигації [7, 273], банківський кредит [7, 298], позичка [7, 263], таний кредит (у значенні дешевий) [7, 261], паперові облиги (зобов'язання) [7, 306], гроші [7, 306], проценти [7, 306], видатки [7, 383], товар (гроші) [7, 227], капітал [7, 227], торгова ціна праці [7, 227], кошт [7, 227], банкові папірці [7, 230], дефіцит [7, 266], бюджет [7, 383], довг (у значенні борг) [7, 257], винагорода [7, 214], вексель [7, 229], ринкова ціна [7, 234], обмінна вартість [7, 236].

2.2. Назви на позначення соціально-економічних понять та реалій: приватна власність [7, 213], продукційні засоби [7, 384], інвентар [7, 384], підприємство [7, 298], земельна власність [7, 291], оціночна вартість [7, 291], торг [7, 231], надвишка вартості [7, 227], понад вартість [7, 227], зняття виробництва [7, 214], рента [7, 229], лихва [7, 229], зиск [7, 227], прибутки [7, 234], продукція [7, 232].

3. Назви дій та процесів

Виробництво [7, 232], конкуренція [7, 232], пропонування [7, 235], попит [7, 235], заробкування [7, 383], продаж [7, 234], купівля [7, 234], обмін [7, 234], вжиток [7, 227], лихварство [7, 233].

4. Назви установ, організацій

Банк [7, 266], фабрика [7, 233], фінансові інститути [7, 273].

Незважаючи на наявність розбіжностей у термінах аналізованих праць, що проявляється у різного роду дублетах та варіантності (*довг – борг, підприємець – підприємець, обмін – вимінка*) і свідчить про пошуки номінацій для нових соціально-економічних понять, можна твердити, що вже на той час в українській мові існували не окремі економічні терміни, а система термінів, яка потребувала подальшого вдосконалення.

„Ти мені боргуєш свій товар, я тобі свій; ти записуєш свій довг, я свій, – а по році, чи як там, ми за одним разом робимо обрахунок всього і виплачуємось” [7, 257];

„Ці речі є предметом купівлі і продажу, або обміну” [7, 236];

„До того потрібно ще одної дуже важливої вимінки: щоб сама праця стала товаром, т. є., щоб на ринку за певний товар (гроші), можна було замінити (купити) працю людську” [7, 227];

„Власник маєтків, фабрикант, підприємець завжди ніби щось робить” [7, 229].

„Лисарі, машинники, касієри, а то й самі підприємці та майстри стараються всякими можливими способами урвати робітникові на кожнім кроці хоч цента два з його нужденного зарібку” [7, 226].

Системність економічної терміносистеми досліджуваного періоду виявляємо в тому, що навколо термінів – виразників родових економічних понять – об’єднуються терміни – виразники видових понять.

Найчисленніші мікросистеми економічних термінів групуються навколо термінів: вартість, власність, капітал, ціна. Наприклад: вартість – обмінна вартість, надвишка вартості, понадвартість, рівна вартість, оціночна вартість; власність – земельна власність, дрібна власність, приватна власність; ціна – торгова ціна праці, ринкова ціна.

„Ці речі є предметом купівлі і продажу, або обміну, і тому кажемо, що вони мають обмінну вартість, яка і є вартістю в точному науковому розумінні” [7, 236];

„Він витворив надвишку вартості, понадвартість своєї плати – тота надвишка, це зиск капіталіста, – вона побільшує його капітал” [7, 227];

„Товари обмінюються лише на товари рівної вартості” [7, 234];

„Сума довгів більшої земельної власності в Галичині в р. 1881 перевищувала катастральну оціночну вартість цілої нашої більшої власності” [7, 291].

„...приватна власність не виникає природним способом” [7, 213];

„Дрібна власність буде допущена до кредиту лиш через посередництво локальних фінансових інститутів” [7, 273];

„Торгова ціна праці, так як і ціна кожного товару, означена звичайними економічними правилами...” [7, 227];

„Робітник одержує за свою працю тільки її ринкову ціну, тобто стільки, скільки конче потрібно, щоб прожити” [7, 238].

Системність термінологіки передбачає лексико-словотворчу адекватність у фіксації понять, які складають процес пізнання єдності протилежностей, наявних у природі та суспільному житті. І. Франко прагнув передати цю єдність протилежностей суспільно-економічних явищ (відповідно – понять) однотиповими термінами: *доходи – видатки, продаж – купівля, пропонування – попит*.

„... спосіб заробкування, доходи й видатки і загалом життєвий бюджет” [7, 383];

„Продаж і купівля товарів – це ніщо інше, як обмін” [7, 234];

„Це називається в економії, що пропонування цукру було більшим, ніж попит на нього” [7, 236].

Для позначення ряду понять, що в сучасній мові називаються одним словом, І. Франко нерідко використовує описові звороти. Наприклад, *переміна продуктів на капітал* [7, 234] – сучасний *товарообіг*; *кошти, вложені у його виробу* [7, 235], – у значенні *собівартість*.

Системність проявляється ще й в утворенні та вживанні однакових за структурою термінів, що називають однотипні соціально-економічні поняття. Так, на позначення соціально-економічних явищ у статтях І. Франка використано терміни із суфіксом –анн(я): *обниження, вивлащення, утримання, вироблення*. Ці терміни утворені від похідних основ відповідних дієслів на позначення суспільно-економічних дій.

Наприклад: „*Помимо всіх сил трудностей уважався банк зобов'язаним старатись про пільгу для рільників через обниження рат амортизаційних, котрих дотеперішня (в інших банках) висота грозить многим меншим посідателям повним вивлащенням*” [7, 272];

„...тобто продавати їм свою працю за ціну, якої повинно йому вистачити на покриття коштів на своє утримання” [7, 230];

„...ціна товару завжди рівняється коштам його вироблення” [7, 235].

Аналізуючи українські соціально-економічні терміни початку ХХ ст., можна відзначити їх помітну хаотичність, невнормованість, характерні для становлення кожної термінологічної системи. І все ж проаналізований матеріал дає підстави твердити, що українська економічна термінологіка із самого початку формувалася на науковій основі, чому сприяла й діяльність І. Франка.

Література

1. Білодід І. К., Лагутіна А. В. Особливості наукової термінології в період НТР. Напрями вивчення і опису // *Культура слова*. – 1982. – Вип.7. – С. 3–8.

2. Дячук Т. М. Семантичні зсуви (розширення і звуження) як способи поповнення складу соціально-економічної термінології // *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. пр. – К., 1998. – С. 125–128.

3. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підруч. – К.: Політтехніка, 2004. – С. 58–97.

4. Панько Т. І. Від терміна до системи: Становлення марксистсько-ленінської політекономічної термінології у східнослов'янських мовах.– Л.: Вища шк., 1979.– 146 с.

5. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: Підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закладів.– Л.: Світ, 1994.– С. 37–48.

6. Проблеми української термінології / Зб. наук. пр. учасн. 9-ї Міжнар. наук. конф. „Проблеми української термінології СловоСвіт 2006”.– Л., 19–21 верес. 2006.– 294 с.

7. Склад і структура термінологічної лексики української мови / А. Крижанівська, Л. Симоненко, Т. Панько та ін.– К.: Наук. думка, 1984.– 194 с.

8. Франко І. Твори: В 20 т.– К., 1956.– Т. 19: Філософ., екон. та іст. ст.– 779 с.

УДК 821.112.2

Мирослава Мучка

КЛИМ СТЕПАНОВИЧ ЗАБАРИЛО – ДОСЛІДНИК НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Стаття ознайомлює з українським літературознавцем К. Забариллом та його неопублікованою критичною спадщиною. Досліджуються особливості сприйняття К. Забариллом філософсько-естетичної концепції німецького романтизму та специфіки її втілення в художніх творах німецьких літераторів, зокрема Г. фон Клейста.

Ключові слова: К. Забарило, Г. фон Клейст, критичний доробок, романтизм.

Muchka M. K. Zabarylo – Researcher of German Romanticism. The article deals with the Ukrainian theorist of literature K. Zabarylo and his unpublished critical heritage. It is investigated both the peculiarities of Zabarylo's interpretation of the aesthetic theory of German Romanticism and its manifestation in the works of the German writers, specifically H. von Kleist

Key words: K. Zabarylo, H. von Kleist, critical heritage, Romanticism

У листопаді 2008 року виповнюється 110 років з дня народження професора Кліма Степановича Забарила (1898–1976) – українського педагога, літературознавця, перекладача.

Одним із небагатьох спогадів про цю непересічну особистість є згадка випускника Ніжинського педінституту Д. Брилинського про його „славних викладачів” у невеличкій статті „Ніжинському педагогічному – 175” (1995 р.). Там знаходимо й слова, присвячені К. За-